

**Metodika
Zakládání komunitních
zahrad**

PRA	HA
PRA	GUE
PRA	GA
PRA	G

Metodika Zakládání komunitních zahrad

Radka Pokorná, KOKOZA, o.p.s.

ISBN 978-80-7647-044-6

obsah

1. CO ZNAMENÁ KOMUNITNÍ ZAHRADA	7
1.2 Jaké komunitní zahrady můžeme najít?	9
1.3 Jak zahrady kvetou v současnosti?	10
1.4 Jaké funkce komunitní zahrady plní, jaké benefity přináší a s čím se setkávají?	11
1.4.1 Proč zahrady vznikají?	13
1.4.2 Jaké benefity přinášejí městu a městským částem?	13
1.4.3 Jaké benefity přinášejí sousedům?	14
1.4.4 Jak může město podpořit komunitní zahrady?	14
1.4.5 Na jaká úskalí je možné při zakládání a provozování zahrady narazit?	15
1.4.6 Lidé, to je to, oč tu běží aneb sociální pohled	19
1.4.7 Jen zahrady s velkou mírou participace rostou a kvetou jedna radost	20
2. JAK NA ZAKLÁDÁNÍ KOMUNITNÍCH ZAHRAD	23
2.1 Jak najít správný pozemek?	24
2.1.1 Technická infrastruktura aneb stavby na zahradě	27
2.1.2 Co nám na pozemku poroste aneb vhodné stanovištní podmínky	28
2.1.3 Střešní zahrady a jejich předpoklady	31
2.1.3.1 Přístup a bezpečnost	32
2.1.3.2 Údržba a závlaha	33
2.1.3.3 Standardy pro zelené střechy	33
2.2 Jak zmapovat zájem sousedů?	34
2.3 Založit spolek: ano, či ne?	36
2.4 Legislativní zádrhele aneb na co myslet i z pohledu práva	37
2.4.1 Územní plán prozradí víc o využití pozemku	37
2.4.2 Mám pozemek, jak ho pronajmout?	38
2.4.3 Můžeme stavět a jaká další legislativa se nás týká?	39
2.4.4 Jak na provoz a co dát do provozního řádu?	44
2.5 Jak na dlouhodobou udržitelnost zahrady?	46
2.6 Finanční soběstačnost zahrady a její rozvoj	47
2.7 Co by na zahradě nemělo chybět?	49
2.8 Sdílejte znalosti	52
3. INSPIRUJTE SE PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE	55
Přílohy	64
Provozní řád zahrady	65
Seznam použité literatury	67

1

Co znamená komunitní zahrada

Komunitní zahrada je prostor,
na kterém skupina lidí společně pěstuje,
především ovoce a zeleninu. Komunitní zahradníci využívají
buď individuální záhonky, či pěstují pospolu. Důležitou
součástí komunitních zahrad je i společenský život,
který je často hlavní motivací se do komunitní zahrady zapojit.

Společné
bylinky

Jaké komunitní zahrady můžeme najít?

LÉČEBNĚ-TERAPEUTICKÁ – v tomto typu komunitní zahrady zahradníci i lidé se zdravotním postižením různého typu či lidé se znevýhodněním (např. Komunitní zahrada Botanicula)

PĚŠTEBNÍ/PRODUKČNÍ – jejím hlavním cílem je produkce potravin a soběstačnost (např. Komunitní zahrada Kuchyňka)

VOLNOČASOVÁ – zahrada slouží především k trávení volného času společně se sousedy (např. Komunitní zahrada Prazelenina)

VÝCHOVNĚ-NÁPRAVNÁ – v zahradě se integrují lidé s trestní minulostí atp. (např. Komunitní zahrada Kotlaska)

U většiny komunitních zahrad se prolíná více funkcí najednou.

Jak zahrady kvetou v současnosti?

V posledních několika letech zaznamenává komunitní pěstování značný nárůst jak v zahraničí, tak v České republice.

V zahraničí tvoří významný podíl produkční farmy, na území hl. m. Prahy působí pouze tři. V České republice vzniká většina komunitních zahrad ve větších městech, v roce 2018 se k nim ale přidala i města menší (např. Nový Jičín, Ústí nad Labem, Blatná a další). Komunitní zahrady nejsou z celorepublikového pohledu zmapovány. Informace jsou souhrnně evidovány na mapě

komunitních zahrad www.mapko.cz, kde je jejich evidence dobrovolná, a tedy celkový počet vyšší.

První komunitní zahrady v Praze vyrostly před 7 lety v roce 2012, rok nato jich bylo 10, ke konci roku 2017 již 24 a v současné době je evidováno celkem 42 veřejně působících zahrad a další prosperují „v utajení“. Celkově je pak na celorepublikové mapě zaregistrováno 100 zahrad v celé České republice (údaj ze 17. 10. 2019) oproti 66 ke 25. 6. 2018.

Jaké funkce komunitní zahrady plní, jaké benefity přináší a s čím se potkávají?

SPOLEČENSKÉ BENEFITY:

Matěj Petránek, zakladatel komunitní zahrady Prazelenina, s oblibou říká, že v Prazelenině se, spíše než samotná zelenina, pěstují sousedské vztahy, což je jeden z nejvýznamnějších benefitů, které zahrady po celém světě přinášejí. Některé zahrady se zaměřují na integraci osob se znevýhodněním (např. Berlínská Prinzessinnengarten), pro jiné zahrady, především na okrajích velkých měst (např. KomPot) nebo v rozvojových zemích, je hlavním cílem zajištění kvalitních lokálních potravin. Některé studie také ukazují, že v okolí zahrad klesá kriminalita (Josie Glausiusz, 2007).

EKONOMICKÉ BENEFITY:

Komunitní a městské zahrady produkují množství zdravých potravin a tím přispívají k rozvoji místních ekonomik, snižování nákladů na dopravu a zvyšují dostupnost lokálních potravin. Některé zahrady vytvářejí pracovní místa buď pro běžné občany, nebo pro osoby se znevýhodněním. Pokud komunitní zahrady rostou na pozemcích města, díky společné péči zahradníků se snižují náklady na údržbu veřejné zeleně ze strany města či městské části.

EKOLOGICKÉ BENEFITY:

Městské zahrady přispívají k ozeleňování a funkčnímu využití nevyužívaných městských ploch a podporují vypařování – oběh vody. Přispívají tak k adaptaci měst na změnu klimatu. Část komunitních zahrad je budována na zanedbaných plochách či plochách se zpevněným povrchem, revitalizací plochy a umístěním vyvýšených záhonů pak v místě přispívají ke snižování teploty, lepšímu hospodaření se srážkovou vodou a celkovému pozitivnímu vlivu na okolí. Lokální aspekt hraje roli při snižování emisí pro dopravu v místě vypěstovaných potravin. Některé ze zahrad organizují kurzy a workshopy, které inspirují a vzdělávají obyvatele měst v oblasti pěstování, kompostování, chovu včel a dalších témat. Na zahradě dochází také k lokálnímu zpracování bioodpadu, komunitní zahradníci tak přispívají k předcházení vzniku odpadu.

ZDRAVOTNÍ BENEFITY:

Dle některých výzkumů působí zahradničení jako prevence duševních onemocnění, což dokazují studie, které upozorňují na přítomnost *Mycobacterium vaccae*, která podporuje produkci serotoninu působícího pozitivně na lidskou mysl. Zároveň je práce na zahradě skvělou příležitostí pro přirozený pohyb. Nedílnou součástí působení městských a komunitních zahrad je vliv na děti a možnost ovlivnit jejich vztah k pěstování a zdravému způsobu života.

EDUKAČNÍ BENEFITY:

Komunitní zahrady jsou důležitým nástrojem ochrany přírody, životního prostředí a budování vztahu k živé přírodě, půdě a místu. Častým důvodem pro pěstování v komunitní zahradě, především rodin s malými dětmi, je právě jejich edukace v oblasti ekologické výchovy. Navíc si obyvatelé v zahradách více uvědomují benefity zeleně ve městech, a to především během horkých letních dní.

1.4.1 PROČ ZAHRADY VZNIKAJÍ?

- Oživení/ozelenění veřejného prostoru.
- Vytvoření místa pro setkávání lidí.
- Reakce na společenské problémy.
- Zmírnění dopadu změny klimatu.
- Komunitní kompostování a předcházení vzniku odpadu a snížení objemu bioodpadu, který končí na skládkách.
- Integrace seniorů a/nebo osob se znevýhodněním.
- Zajištění kvalitních potravin.
- Potravinová soběstačnost a bezpečnost.
- Pozitivní PR pro firmy, které zahrady budují – být dobrým sousedem.
- Naplňování Místní agendy 21 a Cílů udržitelného rozvoje (SDGs).

1.4.2 JAKÉ BENEFITY PŘINÁŠEJÍ MĚSTU A MĚSTSKÝM ČÁSTEM?

- Komunitní zahrada je důkazem, že město žije – dělá městu pozitivní reklamu.
- Podpora aktivního občanství.
- Místo pro setkávání obyvatel města a mezigenerační komunikaci.
- Místo pro ekologickou výchovu – prostor pro školy, aktivity mládeže, ale i rodinné aktivity.
- Prostor pro relaxaci jako protipól hlučného města.
- Podpora biodiverzity – útočiště pro zvířata (hmyz, ptáky, některé ohrožené druhy).
- Zlepšení mikroklimatu dané lokality.
- Řešení soukromých pozemků, pro které stávající majitel zatím nemá využití.
- Úbytek plochy, o kterou se město musí starat.

1.4.3 JAKÉ BENEFITY PŘINÁŠEJÍ SOUSEDŮM?

- Zahradničení, možnost pěstovat uprostřed města.
- Recyklace zdrojů – využití benefitů bioodpadu a redukce objemu směsného odpadu.
- Zelený ostrov mezi výstavbou ve městě – zvyšuje estetiku okolí, zkrášluje prostředí.
- Vzdělávání – místo, kde se mohou něco dozvědět – ukázat dětem/lidem, jak funguje uzavřený cyklus jídla (ekologická výchova).
- Relax a zábava – tvorba komunity v izolovaném panelákovém městě a kultivace sousedských vztahů.
- Seberealizace – kulturní a sociální zkušenost a zapojení do vlastních projektů.

1.4.4 JAK MŮŽE MĚSTO PODPOŘIT KOMUNITNÍ ZAHRADY?

- Určit úředníka, který bude hlavním kontaktem pro potenciální i stávající zahrady.
- Vytipovat (i dočasně) nevyužité pozemky, o které by se mohla starat skupina sousedů.
- Zahrnout komunitní zahrady do grantových programů (od revitalizace zeleně až po sběr dešťové vody a environmentální vzdělávání, výchova a osvěta).
- Zveřejňovat informace o komunitních zahradách ve svých komunikačních kanálech.
- Uspořádat setkání místních komunitních zahrad.
- Založit ukázkovou komunitní zahradu a nechat ji vyšlechtit sousedskou komunitou.

1.4.5 NA JAKÁ ÚSKALÍ JE MOŽNÉ PŘI ZAKLÁDÁNÍ A PROVOZOVÁNÍ ZAHRADY NARAZIT?

- Nevyřešené majetkoprávní vztahy, kdy nevyužívaný pozemek není spravován jedním majitelem, a tak je komplikovaná dohoda o jeho využívání – to platí především pro vnitrobloky, viz metodika zakládání a péče o vnitrobloky: Živé vnitrobloky. (Kol. autorů, 2019).
- Nejasná kontaktní osoba na místním úřadu, potenciální zájemci o provozování komunitní zahrady neví, na koho se obrátit či s kým následně řešit rozvoj zahrady.
- Charakter zástavby přímo ovlivňuje možnosti využití prostoru. Je dán architektonickými dispozicemi prostoru. V některých případech by mohla být změna finančně příliš nákladná nebo technicky neuskutečnitelná.
- Jednostranné využití pro parkování aut – to se týká především vnitrobloků, jejichž využití reaguje na společenské změny. I takové využití by však mělo mít svá pravidla a nemělo by se dít na úkor bezpečnosti a snížené estetické funkce prostoru. V případech, kde je to možné, jsou nejvhodnějším způsobem řešení podzemní garáže. (Kol. autorů, 2011)
- Problémy sociální a uživatelské – do této kategorie lze zařadit veškeré vztahy mezi obyvateli a návštěvníky, hlavně pak majetkoprávní vztahy, otázky bezpečnosti a údržby a zájmu o prostor. Pro řešení tohoto problému je vhodné participativní plánování s velkou dávkou trpělivosti a schopnosti dobře komunikovat.
- Problémy spojené s financováním a udržitelností – zásadní revitalizace zanedbaného prostoru může být finančně náročná, většinou přesahuje možnosti komunitních zahradníků či bytového družstva. Možností je získání grantů od města či nadací nebo jiných zdrojů. Anebo volba finančně co nejméně náročných varianty a většího zapojení dobrovolníků.

- Zároveň se často komunitní zahrady potýkají s vyhořením koordinátora, který se angažuje dobrovolně a nepobírá žádnou finanční odměnu, ačkoliv práce ve funkční a aktivní komunitní zahradě znamená angažovanost až 40 hodin měsíčně. Řešením je v takových případech alespoň symbolická odměna pro koordinátora hrazená z příspěvků za pronájem záhonů.
- Problém s odbornou péčí – komunitní zahradníci často pěstují s velkým nadšením, ale s menšími odbornými znalostmi. Výsledkem může být buď špatná úroda, nebo špatná péče o dřeviny. Předejít se tomu dá občasnou návštěvou a doporučením péče ze strany profesionálního zahradníka (např. i sdíleného mezi více komunitních zahrad), ve většině zahrad stačí návštěva 1× měsíčně, v případě péče o dřeviny 2× ročně.

1.4.6 LIDÉ, TO JE TO, OČ TU BĚŽÍ ANEB SOCIÁLNÍ POHLED

Podle výzkumů a studií jednotlivých komunitních zahrad zjišťujeme, že tento fenomén přináší několik výhod nejen na individuální úrovni, ale především na úrovni sociálních vztahů jako takových. Většina odborných studií zdůrazňuje přínos komunitních zahrad především v oblasti zdravé výživy, zvýšení fyzické aktivity, a naopak snížení stresových situací (Walsh, 2011). Studie např. uvádí, že zahradníci mají obecně větší spotřebu čerstvé zeleniny ve srovnání s lidmi, kteří si sami nic nepěstují. Naopak mají menší spotřebu sladkého jídla a pití. Důkazy jsou také o tom, že zahradničení vede k psychické pohodě, což, jak se zdá, pravděpodobně souvisí i s fyzickou aktivitou. Zahradničení můžeme považovat za určitou formu cvičení, které lidé v komunitních zahradách doplňují chůzí nebo jízdou na kole do zahrad (Armstrong, 2000). Sami zahradníci hlásí zlepšení fyzického i duševního zdraví a změnu přístupu ke zdravé výživě. Vznikají různé projekty komplexních pojetí k podpoře zdraví, kterých jsou komunitní zahrady součástí (Walsh, 2011).

Důležitá je také funkce estetická. Zahrady svojí prací, terénními úpravami, pěstováním okrasných i dalších rostlin přispívají ke zkrášlení svého okolí (Walsh, 2011).

Armstrong uvádí, že v oblastech, kde se nachází městské komunitní zahrady, dochází nejen k větší spolupráci a sousedské podpoře, ale snižuje se zde kriminalita a užívání drog. Lidé v takových oblastech se tedy mohou cítit lépe a bezpečněji (Armstrong, 2000).

Městské zahrady slouží také k rekreaci (Walsh, 2011). Lidé v zahradách obvykle tráví společný čas, i když se zrovna nepracuje. Komunitní zahrady hostují nebo samy pořádají nejrůznější společenské akce a události od grilovacích večerů přes hudební koncerty, divadla a workshopy pro veřejnost a tím přispívají k oživení města (Armstrong, 2000). Napomáhají tak pozitivním sociálním jevům, jako je soudržnost obyvatel, integrace, mezilidským a mezigeneračním vztahům.

1.4.7 JEN ZAHRADY S VELKOU MÍROU PARTICIPACE ROSTOU A KVETOU JEDNA RADOST

Při navrhování zahrady je vždy třeba dbát na budoucí uživatele. Pouze s jejich pomocí a přijetím pozemku za svůj je možné uchovat přijatelný stav prostoru i v budoucnosti. Významným krokem je zapojení veřejnosti již od počátku revitalizace pomocí participativního plánování.

Zapojení veřejnosti do rozhodovacích procesů je nezbytným předpokladem směřování k udržitelnosti měst. Možnost uživatele veřejného prostranství ve městě spolurozhodovat o jeho podobě je zásadním momentem posilujícím jeho vztah k danému místu, obzvláště v případech, kdy se jedná o místo v jeho nejbližším okolí. Důležité je získání názoru obyvatel na současný stav, potřeby změny a budoucí představu veřejných prostorů. Veřejná prostranství v blízkosti obytných bloků jsou pro procesy participace veřejnosti takřka ideálními projekty. Jsou relativně jasně vymezena, občané je používají téměř každodenně a jejich problematika v sobě spojuje mnoho aktuálních problémů, jako je bezpečnost, volný čas, ochrana životního prostředí. (Kol. autorů, 2011, str. 4) V první fázi procesu zapojení veřejnosti se doporučuje sestavit přehled potenciálních uživatelů. Mezi klíčové osoby patří vlastníci nemovitostí na daném území. Zainteresovanými osobami mohou být

i obyvatelé přilehlých domů, majitelé a návštěvníci sousedících či blízkých institucí (školy, úřady, restaurace a obchody). V metodice zapojení veřejnosti do revitalizace vnitrobloků v Brně byl jejími autory doporučován postup sběru informací pomocí kvalitativního šetření a následného veřejného plánovacího setkání. Názor uživatelů je možné zjistit rozhovory, vyplněním krátkého dotazníku či ankety. (Kol. autorů, 2011, str. 10–11) Názory zainteresovaných je následně možné vyhodnotit na veřejném projednávání, které by mělo začít krátkou prezentací místa se shrnutím cílů, následně by měla probíhat strukturovaná diskuze vedená facilitátorem. V diskusi by měly být probrány slabé a silné stránky místa a podán návrh na řešení problému. Ve fázi navrhování nových zásahů, úprav a doplnění prostranství novými prvky je nejlepší dodržet klasickou metodu brainstormingu a až poté nechat účastníky zhodnotit formou komentářů přínosy a zápory jednotlivých návrhů. Následně by měli mít občané možnost návrhy bodově hodnotit. V další fázi může být provedena skupinová práce s mapou, ve které mají jednotlivé skupiny možnost pod vedením facilitátora zakreslit jednotlivé problémy a návrhy na úpravy. Setkání by mělo být zakončeno společnou diskuzí nad návrhy. Výstup z projednávání by měl sloužit jako

součástí podkladů pro zpracování ideové studie komunitní zahrady. Ideová studie by měla být následně znovu veřejně projednána. (Kol. autorů 2011, str. 14–16)

Participativní a deliberativní přístup přináší další rozměr navíc. Kromě toho, že je v zásadě transparentní, se jedná o přístup, který přispívá k rozložení odpovědnosti mezi všechny zúčastněné strany.

2

Jak na zakládání komunitních zahrad

Jak najdu pozemek?

Jak zapojím sousedy?

Založíme spolek?

Jaká nás mohou čekat legislativní úskalí?

Jak fungovat, aby zahrada kvetla po dlouhá léta?

Jak na finance?

Co na zahradě nesmí chybět?

Jak se rozvíjet?

Jak najít správný pozemek?

Způsob založení a provozování komunitní zahrady je do značné míry ovlivněn majetko-právními vztahy i přístupností pozemku.

Jako první krok by měl zakladatel komunitní zahrady zjistit majitele pozemku – <http://nahlizenidokn.cuzk.cz/>. Jednodušší je to tam, kde jsou pozemky oplocené. Pokud jde o vlastní pozemek či pozemek Společenství vlastníků jednotek (dále jen SVJ), založení zahrady není nutné ohlašovat. Umístit jednotlivé vyvýšené záhony je možné bez souhlasu městského úřadu, ale ne bez souhlasu majitele pozemku.

Pokud je majitelem jedna osoba, může jít zdánlivě o nejjednodušší variantu získání sou-

hlasu. K jednání je dobré připravit si celý koncept zahrady a přínosy komunitních zahrad pro místní komunitu. Důležité je umět dobře argumentovat, co zahrada majiteli přinese – například odpadne péče o zeleň, o kterou se postarají sousedé, místo bude více sledované sousedy, kteří tam pěstují, a přispěje to i ke snížení potenciální kriminality. Zároveň je dobré počítat s určitými omezeními, které majitel může od komunitních zahradníků požadovat, jako je zajištění pravidelné péče profesionálním zahradníkem.

V případě, že je majitelem bytové družstvo, je nutné získat souhlas většiny členů na mimořádné či pravidelné schůzi družstva, v případě SVJ je nutné prověřit stanovy daného SVJ a nechat

si svůj záměr odsouhlasit na schůzi SVJ. I zde je dobré připravit si jasné argumenty a sousedy přesvědčit o přínosech zahrady.

Pokud je majitelem pozemku město nebo městská část, je nutné se obrátit na konkrétní místní úřad. Většinou se jedná o Odbor životního prostředí, který má ve správě daný pozemek a může odsouhlasit zábor daného pozemku pro účely vzniku komunitní zahrady za výhodnějších podmínek, než je vyhláškou stanovený místní poplatek za užívání veřejného prostranství. Samotný souhlas je pak nutné formou žádosti předložit na Odbor správy majetku, spolu s výpisem z listu vlastnictví a snímkem katastrální mapy s vyznačením předpokládaného rozsahu záboru, v případě právnické osoby i výpis z obchodního rejstříku, a dále čestným prohlášením žadatele, že vůči městu nemá žádný závazek po lhůtě splatnosti. V žádosti je třeba uvést účel, k jakému bude pozemek sloužit, a dobu trvání záboru. Pokud je zábor pozemku většího charakteru (dlouhodobý nebo trvalý), je nutné řešit nájem formou nájemní smlouvy nebo věčným břemenem. Podmínky pronájmu či záboru se liší v jednotlivých městech i městských částech, v současné době je možné v některých případech získat pozemek k užívání za symbolickou částku či dokonce bezplatně (viz příklad Vnitrobloku Mečíslavova v MČ Praha 4). Dobrým spojencem při jednání může být i úředník, pod kterého spadá Místní agenda 21, v některých případech se

o vznik komunitní zahrady může zajímat i přímo starosta či starostka dané městské části. Z pohledu obyvatel a zakladatelů komunitních zahrad by bylo vhodné, aby městské části měly vytipovány konkrétního úředníka, pod kterého tato problematika bude spadat a na kterého se budou zahradníci moci obracet jak při zakládání, tak i provozu zahrady.

Pro jednání s majitelem pozemku je vhodné mít vypracován plán (viz příloha č. 1).

Pro provozování komunitní zahrady je dobré vytipovat pozemek s vhodnými stanovištními podmínkami pro pěstování užitných rostlin a před samotným návrhem pak místo několik měsíců sledovat. Při sledování je důležité se zaměřit i na oslunění pozemku, které se mění v různém ročním období i v závislosti na výšce budov i olistění dřevin, povětrnostní podmínky a srážkové stíny.

Dalším kritériem může být i přístup k dešťové vodě (nebo alespoň ke zdroji užitkové či pitné vody) a elektrické přípojce.

V současné době vznikají v blízkosti bytových komplexů či komerčních budov podzemní parkoviště. Na budování komunitních zahrad na těchto pozemcích se vztahují principy budování střešních zahrad (viz kapitola 2.1.3), včetně nutnosti vybudovat některé bezpečnostní prvky, jako například zábradlí.

2.1.1 TECHNICKÁ INFRASTRUKTURA ANEB STAVBY NA ZAHRADĚ

Technická infrastruktura může být také limitujícím faktorem pro vznik komunitní zahrady. Pokud by se jednalo o komplexní revitalizaci prostoru, včetně nové výsadby dřevin, je nutné prověřit vedení inženýrských sítí a respektovat legislativou daná ochranná pásma. V případě, že půjde o pěstování pouze jednoletých užitných rostlin, ať přímo v půdě nebo ve vyvýšených záhonech, je nutné počítat pouze s případnými omezeními v případě havárie, samotných sítí se však tento způsob pěstování netýká. Pokud je možné předpokládat, že zásah do sítí bude v průběhu fungování komunitní zahrady nutný, je dobré pěstovat ve vyvýšených záhonech na paletách, které je možné paletovým vozíkem přesouvat.

Pro většinu zahrad platí, že ideální je mít pozemek oplocený alespoň symbolickým plotem. To neplatí pro uzavřené a polouzavřené vnitrobloky. Na plot není potřeba stavební povolení v případě, že nepřesahuje 2 m, nesousedí přímo s veřejnou komunikací nebo veřejným prostranstvím. U konkrétních pozemků je to, zda jsou považovány za veřejné prostranství, nutné ověřit na MČ či v územním plánu. Možností je odstínění zahrady i formou živého či dočasného plotu bez pevného ukotvení v zemi, který nepodléhá stavebnímu řízení.

2.1.2 CO NÁM NA POZEMKU POROSTE ANEB VHODNÉ STANOVIŠTNÍ PODMÍNKY

Stanovištní podmínky jsou dané mj. tvarem a velikostí pozemku, jeho expozicí ke světovým stranám, výškou zástavby jednotlivých okolních budov, podílem zpevněných ploch. Stěna s jižní expozicí v severní části pozemku či vnitrobloku je nejdéle osluněna, je nejteplejší. Stále zastíněná je stěna se severní expozicí v jižní části, je nejchladnější a má nejvyrovnanější průběh teplot. Největší srážkový stín má stěna s východní expozicí, na kterou svítí slunce ráno a odpoledne. Odpoledne osluněná stěna se západní expozicí může mít největší počet srážek vzhledem k převládajícím větrům. (Sojková, Kiesenbauer, 2008)

Při zkoumání stanoviště je důležité se zaměřit i na kvalitu půdy. Tu je možné zjistit několika způsoby – od finančně nenáročných až po sofistikované vědecké metody. V alternativních formách pěstování se používá i tzv. rýčový test, kterým je možné prověřit půdní profil jednotlivých vrstev. Je vhodné, aby ho dělal zkušený odborník. Již pouhým doptáváním se obyvatel, kteří bydlí v okolí delší dobu, je možné zjistit, jak se o půdu pečovalo či nepečovalo (např. pravidelným zapracováním kompostu), nebo zda není půda znehodnocena navážkou, například z rekonstrukce příjezdové komunikace či jiného stavebního objektu.

K určení kvality půdy pak můžeme použít i další metody, investovat do rozboru specializovanou laboratoří nebo se domluvit s univerzitou či studentem píšícím diplomovou práci na toto téma.

Pro zjišťování půdní reakce je možné na trhu najít několik pomůcek jako jsou:

LAKMUSOVÝ PAPIREK – na odebranou zemiinu se nalije trojnásobné množství destilované vody, dobře se protřepe a nechá ustát. Čirý výluh se slije do čisté zkumavky a ponoří se lakmusový papírek. Modrý se ve výluhu kyselá půdy zbarví červeně, červený ve výluhu zásadité půdy modře.

PŮDNÍ PH TEST – pomůcka na zjištění půdní reakce je určena pro 8 testů. Součástí balení je zkumavka, destilovaná voda a testovací tablety. Výsledek pH testovaného vzorku získáme během 3 minut.

PŮDNÍ PH BEN TEST – pomůcka pro rychlé měření hodnot pH v půdě. Testovací vzorek zeminy se nasype do kádinky, zředí destilovanou vodou a přidají se dva různé roztoky. Porovnáním s barevnou stupnicí se zjistí kyselost půdy.

PŮDNÍ PH METR – tyto digitální přístroje jsou podstatně dražší než předchozí testy, ale jsou nejpřesnější.

Pro orientační odhad půdní reakce v určitém místě poslouží zastoupení určitých druhů pleveľů. Tato metoda nestojí žádné další finanční prostředky, zároveň je nejméně přesná.

- **KYSELÉ PŮDY:** máta polní, šťovík menší, přeslička rolní, violka trojbarevná, vlčí bob, chmerek roční, jitrocel kopinatý
- **ZÁSADITÉ PŮDY:** stračka polní, hlaváček letní, komonice lékařská, drchnička rolní, hořčice polní, pryšec kolovratec, mléč hladký, čičorka pestrá

Některé zemědělské oblastní laboratoře nabízejí rozbory pro zahrádkáře za snížené ceny. Vzorky je možné zaslat poštou (mimo vzorků na obsah dusičnanů) nebo doručit osobně. Specializované instituce poskytnou na vyžádání pokyny k odběru vzorků; laboratoř určí druh

půdy, obsah humusu a stopové prvky. K bezchybnému laboratornímu rozboru je zapotřebí 8 až 12 půdních vzorků (podle plochy pozemku, na 100 m² nejméně 10 odběrů). Rozbory provedené odbornou laboratoří jsou nejdražší (cena závisí na počtu vzorků a na provedených analýzách).

Většinou rostlin pěstovaných na zahrádce nejlépe vyhovuje neutrální až slabě kyselá zem (bližší informace viz Příloha č. 2).

Před začátkem samotného návrhu zahrady je také důležité zmapovat její současný stav. Arborista může zhodnotit stav jednotlivých dřevin a dát doporučení, které je vhodné zachovat, kterým provést alespoň údržbu a které naopak pokácet.

2.1.3 STŘEŠNÍ ZAHRADY A JEJICH PŘEDPOKLADY

Komunitní zahradu je možné zrealizovat i na střeše budovy, čímž je využita často jinak nevyužívaná plocha. Vzniká tak nový prostor pro odpočinek s výhledem do okolí, který může posloužit pro mnoho účelů od rekreace, přes pěstování ovoce a zeleniny po terapeutické účely. Komunitní střešní zahrady jsou trendem v zemích jako Dánsko, Německo, Nizozemí, Velká Británie či Francie. Česká republika je v tomto ohledu zatím na začátku, stojí tedy za zmínku základní předpoklady úspěšné realizace takových projektů.

Specifikou střešní zahrady je nutnost před jejím založením zjistit statické a konstrukční předpoklady.

Komunitní střešní zahrady spadají většinou do kategorie intenzivních nebo polointenzivních zelených střech, je tedy třeba s nimi počítat už v návrhu budovy a konstrukci uzpůsobit tak, aby umožňovala zatížení větší vrstvou substrátu. Pokud má být taková zahrada založena na stávající budově, nutností je důkladné posouzení statiky, ze kterého je patrné, jaké je dovolené zatížení na různých místech střechy. Posudek musí vzít v úvahu nejen zatížení vrstvami vegetačního souvrství, budoucí konstrukcí a zařízením zahrady, ale i provozní zatížení, budou-li se na střeše shromažďovat lidé. V zatížení je nutno zohlednit substráty o různých objemových hmotnostech, stejně jako např. zatížení vyvýšenými záhony nebo dlažbou. Tady vám nejlépe poradí autorizovaný statik.

DALŠÍ KONSTRUKČNÍ PŘEDPOKLADY JSOU:

- Hydroizolace vytažená alespoň 15 cm nad úroveň budoucího povrchu zelené střechy
- Hydroizolace odolná proti prorůstání kořenů
- Tloušťka materiálu hydroizolace reflektuje rozmístění a hmotnost prvků na střeše
- Tepelná izolace má náležitou tvrdost
- Prostupy na střeše korespondují s návrhem zahrady

2.1.3.1 Přístup a bezpečnost

V závislosti na účelu, za jakým má být střešní zahrada využívána, je třeba přizpůsobit přístup na střechu. Minimálním předpokladem je přístup po vnějším nebo vnitřním schodišti a kde je to možné, může na střechu vést i výtah. Nevhodný je přístup po žebříku. Přístup na střechu je třeba zvažovat jak v době realizace komunitní střešní zahrady, tak v době jejího provozu pro uživatele, případně služební přístup pro údržbu.

Na střechu je potřeba pohodlně dopravit nářadí či malé stroje, jako sekačky nebo vertikátory, naopak ze střechy může být třeba snášet místní produkci nebo odpad, a je vhodné

uvažovat také nad čistící vstupní zónou, aby se nečistoty nezanášely dovnitř budovy. Měly by střecha sloužit například jako terapeutická zahrada, je na zvážení i možnost bezbariérového přístupu.

Pobytová střešní zahrada předpokládá také odpovídající zabezpečení před pádem osob z výšky. Může se jednat o atiky nebo zábradlí o předepsané výšce nebo např. o ochranné sítě u zahrady, kde se pohybují děti.

2.1.3.2 Údržba a závlaha

Bez údržby se žádná střešní zahrada neobejde a je třeba s ní počítat jak z hlediska koncepce využití zahrady, tak i z hlediska financování údržby. Odborně udržovaná střešní zahrada může přinášet uživatelům radost po desetiletí, naopak neoborná péče může přinést mnoho strastí, které se vlivem horší dostupnosti budou dát řešit jen s vysokými náklady. U komunitních střešních zahrad může být údržba součástí vlastního provozu zelené střechy, je třeba na ni tedy pamatovat už v návrhu provozu zahrady. Každý typ vegetace je specifický ve svých požadavcích na údržbu, jedno mají však společné – na intenzivní zelené střeše se vegetace neobejde bez závlahy. Očekávanou závlivku je možné spočítat předem a uvážit v kontextu hospodaření s vodou celé budovy. Na závlivku je možné využít dešťovou či přečištěnou šedou vodu, některé budovy mohou

disponovat i zařízením na čištění odpadní vody, na jehož konci vychází bezpečně použitelná voda pro závlahu. S použitím takto upravené vody je však u veřejné střechy třeba brát ohled na legislativu veřejného zdraví a příslušné hygienické předpisy.

Na intenzivních střešních zahradách vzniká velké množství biomasy (plevel, zbytky produkčních rostlin, plody, prořez dřevin), které je vhodné přímo na místě kompostovat se všemi výhodami, které to přináší. Odpadá tak nutnost odvážet biomasu složitě skrz budovu a likvidovat jinde.

2.1.3.3 Standardy pro zelené střechy

Kvalitní provedení vegetačního souvrství je alfou a omegou pro dlouhodobou funkčnost. Zahrada na terénu odpouští chyby lépe než střešní zahrada, kde jakákoli rekonstrukce představuje logistickou výzvu a vysoké finanční náklady. Vlastnosti materiálů pro

správné fungování zelených střech specifikuje dokument Standardy pro navrhování, provádění a údržbu: Vegetační souvrství zelených střech vydaný Svazem zakládání a údržby zeleně viz www.zelenestrechy.info.

Jak zmapovat zájem sousedů?

Klíčovým principem fungování komunitní zahrady je zapojení sousedů potenciálních komunitních zahradníků do jejího dění už od počátku. Při zakládání komunitních zahrad se osvědčuje oslovení návštěvníků blízkých mateřských i základních škol a neziskových organizací, okolo kterých se pohybují rodiče s dětmi či senioři.

V prvním kroku je důležité, před vybudováním zahrady, zjistit způsob současného využívání pozemku. Je možné to zjistit zčásti pozorováním. Dalším vhodným způsobem je dotazníkové šetření v okolních domech, které může být doplněno online dotazníkem, kde bude zjišťován nejen stávající stav, ale i budoucí představy o fungování komunitní zahrady a zájem sousedů o komunitní pěstování. Lidé si často pod názvem „komunitní zahrada“ neumí představit konkrétní zahradu.

Jaké konkrétní komunikační kanály je možné pro oslovení sousedů využít?

- Nástěnky okolních domů, mateřských a základních škol, neziskových organizací, komunitních center, kavárna a restaurací.
- Akce, na které chodí místní občané – např. setkání neziskových organizací, Zažít město jinak, Den Země apod.
- Webové stránky a sociální sítě místních

organizací – ať neziskových, tak např. sídlištních.

- Webové stránky místní veřejné správy, sociální sítě a zpravodaj místních úřadů.
- Sociální sítě organizací zabývajících se tematikou komunitních zahrad, jako např. KOKOZA, o.p.s.
- Dotazníky – tištěné i online (rozšířené skrze sociální sítě).
- Založení FB skupiny na rychlou komunikaci mezi členy, ale určitě nezapomínejte posílat pozvánky a informace i e-mailem.

V dalším kroku by mělo následovat společné setkání. Při každém participativním plánování je důležité poslouchat i názory odpůrců, komunikovat s nimi, být trpěliví a vysvětlovat. Vhodné je si vybrat den, kdy je nejvíce lidí doma a uspořádat malou oslavu, jejíž součástí bude i zjišťování potřeb obyvatel domu a představení konceptu komunitní zahrady – i s argumentací, co lidem zahrada přinese a jaký prostor v ní budou mít právě oni se svými konkrétními potřebami. Důležité je si připravit tabule či flipcharty, na které je možné zaznamenávat požadavky lidí, vydefinovat pozitivní i negativní příklady. Následně se zjistí hlasováním ohodnocení, kolik lidí s těmito příklady souhlasí, kolik lidí se shodne na určitém směru vývoje a naplánovat konkrétní další kroky, případně další setkání,

a určit vývoj revitalizace prostoru v komunitní zahradu.

Na prvním setkání je také možné zjistit počet aktivních lidí, kteří budou mít čas a chuť se věnovat proměně prostoru. A naopak je důležité i vytipovat prvotní odpůrce, kterým bude důležité věnovat čas vysvětlováním a hledáním kompromisního řešení.

Je vhodné zjistit i dovednosti a kompetence komunitních zahradníků – v jejich řadách bývají právníci, účetní, důležité jsou i praktické dovednosti, které se mohou využít například při stavbě nových komunitních záhonů či zázemí zahrady.

Zároveň je možné po takovém setkání načrtnout nejen vzhled zahrady a potřebné prvky, ale i vydefinovat obsahovou část zahrady, zjistit potřeby obyvatel, pokud jde o aktivity. Ve většině komunitních zahrad je nedílnou a často i klíčovou aktivitou setkávání se se sousedy, která převyšuje touhu po vlastních výpěstcích.

Z praxe v komunitních zahradách se ukazuje, že koordinaci aktivní komunitní zahrady je třeba věnovat několik hodin týdně. Po původním nadšení začne jejímu zakladateli po první či druhé sezoně docházet dech. Je tedy důležité si již na začátku uvědomit, že je dobré sestavit skupinu neaktivnějších lidí, kteří se o zodpovědnosti podělí a budou aktivně zabezpečovat chod zahrady.

Založit spolek: ano, či ne?

Komunitní zahrady v současné době fungují v různých právních formách. Často se jedná pouze o skupinu obyvatel, kteří se podílejí na chodu zahrady.

Pro jednání s úřady, firmami, ale i případnými poskytovateli grantů je vhodné, aby komunitní zahrada měla právní subjektivitu.

Nejčastější formou je spolek, který splňuje nároky co do obsahu i principu fungování.

Spolek je obecně sdružení či skupina osob. V českém právu je od 1. ledna 2014 spolek zvláštní formou právnické osoby, určenou pro samosprávné a dobrovolné sdružení osob vedených společným zájmem, které je založeno nejméně třemi osobami. Účelem spolku mohou být buď vzájemně prospěšné cíle, tedy společné aktivity zaměřené jen na členy spolku, nebo veřejně prospěšné cíle směřující vůči veřejnosti (poskytování sociálních služeb, vzdělávací a informační aktivity apod.), případně cíle smíšené. Spolek může vlastním jménem podnikat, ale nesmí to být jeho hlavní činností, a případný zisk musí být použit na podporu dosažení vlastních cílů spolku. Členy spolku mohou být fyzické i právnické osoby. Název musí obsahovat slova „spolek“ nebo „zapsaný spolek“, případně zkratku „z. s.“ Právně upraven je v § 214–302 občanského zákoníku. Spolek je založen přijetím stanov a vzniká zápisem do spolkového rejstříku, který je veden příslušným rejstříkovým soudem.

Další častou formou je **zapsaný ústav**. Občanský zákoník označuje slovem ústav právnické osoby ustanovené za účelem provozování určité společensky nebo hospodářsky prospěšné činnosti. Přitom využívá jak své osobní složky (lidé), tak složky majetkové (kapitál). Tím představuje jistý hybrid mezi korporacemi, které tvoří společenství osob, a fundacemi, pro které je charakteristické vyčlenění majetku k určitému účelu. Právní úprava ústavu v občanském zákoníku je poměrně stručná, neboť se na ústavy vztahuje obecná úprava právnických osob (§ 118 až 209) a přiměřeně se použijí ustanovení o nadaci. Název ústavu musí obsahovat slova „zapsaný ústav“ nebo zkratku „z. ú.“ Ústav provozuje činnost, jejíž výsledky jsou každému rovnocenně dostupné za předem stanovených podmínek. Ústavy jsou vhodné k poskytování různých druhů veřejně prospěšných služeb. Ústavu je v občanském zákoníku výslovně povoleno provozovat obchodní závod nebo jinou vedlejší činnost, avšak pouze za podmínky, že to není na újmu jakosti, rozsahu a dostupnosti služeb poskytovaných v rámci hlavní činnosti ústavu. Zisk z těchto činností však může ústav použít jen k podpoře činnosti, pro niž byl založen, tak k úhradě nákladů na vlastní správu.

Formální péči o komunitní zahradu může převzít i již fungující právnická osoba, jako například blízká nezisková organizace.

Legislativní zádrhele aneb na co myslet i z pohledu práva

2.4.1 ÚZEMNÍ PLÁN PROZRADÍ VÍC O VYUŽITÍ POZEMKU

V první řadě je při hledání vhodného pozemku na komunitní zahradu, nutné nahlédnout do územního plánu dané obce a zjistit majitele pozemku.

Zákonné náležitosti a příprava územního plánu jsou dány zákonem č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu. In: Sběrka zákonů. 2006, dostupné i online. Ve znění pozdějších předpisů a zákonem č. 350/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů, a některé související zákony.

In: Sběrka zákonů. 2012. Ve znění pozdějších předpisů.

Poskytování prostředků z veřejných rozpočtů na provedení změn v území nesmí být v rozporu s vydaným územním plánem.

Prvním legislativním krokem, který téměř každou zahradu čeká, je podepsání smlouvy zajišťující pronájem pozemku. Nejčastějším způsobem pronájmu pozemku je smlouva o výpůjčce.

2.4.2 MÁM POZEMEK, JAK HO PRONAJMOUT?

Smlouvu o výpůjčce upravuje občanský zákoník v ustanoveních § 2193 až § 2200. Spočívá v tom, že půjčitel přenechává dočasně a bezúplatně vypůjčiteli nezuživatelnou věc. Půjčitelem je tedy typicky vlastník pozemku, který se rozhodne, že umožní jiné osobě, vypůjčitel, používat věc. Půjčitel i vypůjčitel mohou být fyzické i právnické osoby. Smlouva o výpůjčce by se měla vztahovat k samotnému pozemku a obě strany by se měly dohodnout, do jaké míry se budou komunitní zahradníci starat o poskytnutý prostor. V některých případech je součástí pozemku například zděný plot či malé stavby, a ve většině případů není možné, aby zahrady braly zodpovědnost za péči o ně, pokud je již v době předání pozemku dostaly ve špatném stavu. Pokud je vztah definován smlouvou o výpůjčce, není možné, aby komunitní zahrada provozovala podnikatelskou činnost.

Další možnou formou je smlouva pachtovní, která je upravena v novém občanském zákoníku (od roku 2014). Tato smlouva se využívá právě k pronájmu pozemků. Propachtovatel přenechává pachtýři věc k užívání a požívání. Pachtýř se smlouvou zavazuje platit za přenechání věci pachtovné či poskytnout poměrnou část výnosu věci, případně je možná kombinace obojího (poměrná část výnosu a peněžité plnění). V případě komunitních zahrad se jedná o symbolickou částku např. 1 Kč/ročně. Pacht se od nájmu odlišuje tím, že kromě práva užívat obsahuje ještě navíc právo požívat věc, tudíž brát z ní užítky. Například pachtýř má právo v propachtované zahradě sklízet vypěstované ovoce a zeleninu („brát z ní užítky“), kdežto nájemce nikoliv. V případě, že je propachtovaná věc uvedena ve veřejném seznamu (např. v katastru nemovitostí), je možno, se souhlasem vlastníka věci, do něho zapsat i pachtovní právo (§ 2333 Občanského zákoníku).

2.4.3 MŮŽEME STAVĚT A JAKÁ DALŠÍ LEGISLATIVA SE NÁS TÝKÁ?

Vybudování komunitní zahrady se týká i stavební zákon a další legislativa.

EXISTUJÍ 3 TYPY STAVEBNÍCH ŘÍZENÍ – stavby a terénní úpravy nevyžadující stavební povolení, stavby a terénní úpravy vyžadující ohlášení a stavby a terénní úpravy vyžadující stavební povolení.

Zde jsou uvedeny některé jeho části, které se mohou komunitních zahrad týkat. Vhodné je si prostudovat zákon celý.

DLE §79 ROZHODNUTÍ O UMÍSTĚNÍ STAVBY ÚZEMNÍ SOUHLAS NEVYŽADUJÍ NAPŘ.

- povrchové rozvody nebo odvody vody na zemědělské půdě nebo na pozemcích určených k plnění funkcí lesa, nejde-li o vodní díla,
- opěrné zdi do výšky 1 m nebo oplocení do výšky 2 m, které nehraničí s veřejně přístupnými pozemními komunikacemi nebo s veřejným prostranstvím, a které se nacházejí v zastavěném území či v zastavitelné ploše,
- cirkusové stany a scénické stavby pro film, televizi nebo divadlo,
- skleník do 40 m² zastavěné plochy a do 5 m výšky umístěný v odstupové vzdálenosti nejméně 2 m od hranice pozemku, bez podsklepení,

- stavba do 25 m² zastavěné plochy a do 5 m výšky s jedním nadzemním podlažím, podsklepená nejvýše do hloubky 3 m na pozemku rodinného domu nebo stavby pro rodinnou rekreaci, která souvisí nebo podmiňuje bydlení nebo rodinnou rekreaci, je v souladu s územně plánovací dokumentací, je umístována v odstupové vzdálenosti od hranic pozemků nejméně 2 m, plocha části pozemku schopného vsakovat dešťové vody po jejím umístění bude nejméně 50 % z celkové plochy pozemku rodinného domu nebo stavby pro rodinnou rekreaci,
- prodejní stánky, konstrukce a zařízení pro slavnostní výzdobu a osvětlení budov, jejichž umístění nepřesáhne 30po sobě jdoucích dní.

Stavět bez stavebního úřadu je nově možné i v památkově chráněném území, zóně, nebo když je dům kulturní památkou. To ale neznamená, že je možné si na takovém místě dělat cokoliv. Tyto drobné stavby je nutné projednat s orgánem památkové péče.

DLE § 104 JEDNODUCHÉ STAVBY, TERÉNNÍ ÚPRAVY A UDRŽOVACÍ PRÁCE, U KTERÝCH POSTAČÍ OHLÁŠENÍ

- stavby do 300 m² celkové zastavěné

plochy a výšky do 10 m, s výjimkou staveb pro bydlení, a haly do 1000 m² celkové zastavěné plochy a výšky do 15 m, pokud tyto stavby a haly budou nejvýše s jedním nadzemním podlažím, nepodsklepené a dočasné na dobu nejdéle 3 let; dobu dočasnosti nelze prodloužit,

- stavby do 70 m² celkové zastavěné plochy a do 5 m výšky s jedním nadzemním podlažím, podsklepené nejvýše do hloubky 3 m, stavby opěrných zdí do výšky 1 m, které hraničí s veřejně přístupnými pozemními komunikacemi nebo s veřejným prostranstvím,
- terénní úpravy neuvedené v § 103 odst. 1 písm. b),

OSTATNÍ STAVBY A TERÉNNÍ ÚPRAVY VYŽADUJÍ STAVEBNÍ POVOLENÍ.

Při **revitalizaci pozemku**, a především výsadbě stromů, je důležité respektovat i zákonné normy týkající se sítí technického vybavení území a jejich **ochrannými pásmy**.

Zakládání vegetačních prvků v městském prostředí je do značné míry limitováno existencí stávajících prvků, popř. prostorovými nároky nově budovaných sítí technického vybavení (Vyhláška Ministerstva pro místní rozvoj č. 137/1998 Sb. o obecných technických požadavcích na výstavbu). V platných právních předpisech a technických normách je dílčím způsobem řešena problematika ochranných pásem příslušných sítí téměř výlučně ve vztahu k dřevinným vegetačním prvkům, především stromům. Bližší informace je možné dohledat vtěchto zákonech, vyhláškách a normách, např.: Zákon č. 83/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu, v energetickém zákoně Zákon č. 458/2000 Sb. o podnikání a výkonu státní správy v energetických odvětvích v aktuálních zněních, Vyhláška 111/1964 Sb., kterou se provádí zákon o telekomunikacích, ČSN 83 9061 Technologie vegetačních úprav v krajině – Ochrana stromů, porostů a vegetačních ploch při stavebních pracích, ČSN 73 6110 Projektování místních komunikací, ČSN 73 6005 Prostorové uspořádání sítí technického vybavení, ČSN 75 5401 Navrhování vodovodního potrubí, ČSN 75 6101 Stokové sítě a kanalizační přípojky.

Při provozování komunitní zahrady je třeba vyřešit i otázku **odpadů** (viz výše). Pokud jsou komunitní zahradníci pouze obyvateli přilehlých domů je možné se dohodnout, že veškerý vzniklý odpad odnesou do domovních popelnic či do vlastních odpadkových košů. Případně je možné na větší akce zajistit dočasné nádoby na odpad. Pokud jde o organický materiál, je nutné se řídit zákonem o odpadech.

V roce 2006 byla přijata novela zákona o odpadech 314/2006 Sb., která upravuje možnosti komunitního **kompostování**. Komunitní kompostování definuje novela zákona o odpadech 314/2006 Sb. v paragrafu §10a. Dle vyjádření Evy Hanušové z Legislativního odboru Ministerstva životního prostředí se pro účely této části zákona rozumí komunitní kompostováním – systém sběru a shromažďování rostlinných zbytků z údržby zeleně a zahrad na území obce, jejich úprava a následné zpracování na výživný kompost. Z uvedeného vyplývá, že pokud někdo bude chtít kromě rostlinných zbytků z údržby zeleně a zahrad sbírat a shromažďovat i jiný druh odpadu (např. odpady z kuchyní, bytí rostlinného původu), nebo zbytky, které se staly odpadem ještě před jejich předáním do kompostárny, nejednalo by se o komunitní kompostování ve smyslu § 10 a zákona o odpadech.

Obec může ve své samostatné působnosti, jako opatření pro předcházení vzniku odpadů, stanovit obecně závaznou vyhláškou obce systém komunitního kompostování a způsob využití zeleného kompostu k údržbě a obnově veřejné zeleně na území obce. Úprava a kompostování zbytků z údržby zeleně musí

být provozovány tak, aby nedošlo k narušení složek životního prostředí nad míru stanovenou zvláštními právními předpisy. Kompostovací proces musí být řízen tak, aby byl zajištěn aerobní mikrobiální rozklad organické hmoty bez vzniku zápachu a emisí metanu.

Dalším legislativním omezením, které je nutné při provozování komunitní zahrady respektovat, je neporušování **nočního klidu**. Noční klid je určitý pokojný stav na určitém místě ve vymezenou dobu, na jehož zachování má společnost zájem za účelem spořádaného a poklidného soužití. Za rušení nočního klidu jsou považovány takové projevy fyzických osob v době nočního klidu, které jsou způsobilé porušit nebo ohrozit občanské soužití a veřejný pořádek. Typicky se jedná například o hlasité hlasové projevy, reprodukovanou či živou hudbu nebo způsobování hluku jinou činností. Doba nočního klidu je definována zákonem o přestupcích, resp. jeho novelizací z roku 2012 (zákonem č. 494/2012 Sb.) jako doba od 22. do 6. hodiny. Noční klid je tedy regulován přímo na úrovni zákona, a to z důvodu celospolečenského a státem chráněného zájmu na jeho ochraně. Tento zákon je v gesci Ministerstva vnitra.

Při práci na zahradě je nutné se řídit nařízením vlády č. 148/2006 Sb. o ochraně zdraví před nepříznivými účinky hluku a vibrací a respektovat hygienické limity hluku v chráněném venkovním prostoru staveb a v chráněném venkovním prostoru.

Legislativa se týká i samotné zeleně. Značnou část definuje zákon č.89/2012 Sb., občanský zákoník, který nabyl účinnosti dne 1. ledna 2014.

Přinesl změny některých pravidel ve vztahu k **dřevinám** rostoucím na pozemcích vlastníků.

Základní pravidlo dle § 1067 zní: „Strom náleží tomu, z jehož pozemku vyrůstá kmen. Vyrůstá-li kmen na hranici pozemků různých vlastníků, je strom společný“. Nový občanský zákoník nově upravuje v § 1017 vzdálenost pro výsadbu dřevin od společné hranice pozemků takto: „Má-li pro to vlastník pozemku rozumný důvod, může požadovat, aby se soused zdržel sázení stromů v těsné blízkosti společné hranice pozemků, a vysadil-li je nebo nechal-li je vzrůst, aby je odstranil. Nestanoví-li jiný právní předpis nebo neplyne-li z místních zvyklostí něco jiného, platí pro stromy dorůstající obvykle výšky přesahující 3 m jako přípustná vzdálenost od společné hranice pozemků 3 m a pro ostatní stromy 1,5 m.“ Toto ustanovení nejde ale použít, je-li na sousedním pozemku les nebo sad, tvoří-li stromy rozhradu, nebo jedná-li se o strom zvláště „chráněný podle jiného právního předpisu“. Není to tedy žádná nepřekročitelná vzdálenost, pokud se sousedé dohodnou, mohou mít stromy či keře klidně i na hranici pozemku nebo těsně vedle ní. Pokud ale k dohodě nedojde, musí se obrátit na soud, který uzná, či neuzná ony rozumné důvody, a rozhodne ve věci na základě konkrétní situace.

Ale ani tímto ustanovením, které umožňuje požadovat odstranění stromů, nejsou negovány povinnosti ve vztahu k ochraně dřevin podle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Ke kácení dřevin rostoucích mimo les je podle § 8 odst. 1 tohoto zákona zásadně třeba povolení orgánu ochrany přírody (nejde-

-li o tzv. dřeviny do stanovené velikosti, resp. o kácení dřevin v dalších zvláštních případech). Orgán ochrany přírody vydá povolení ke kácení ze závažných důvodů po vyhodnocení funkčního a estetického významu dřevin. Orgán ochrany přírody není vázán soukromoprávním požadavkem na odstranění stromů – tuto skutečnost ale jistě posoudí v rámci úvahy o "závažnosti" důvodů, nicméně shledá-li, že odstranění stromů by bylo v rozporu se zákonnými požadavky na ochranu dřevin, povolení nevydá a dřeviny nebudou moci být pokáceny.

Běžnou praxí v komunitních zahradách je pěstování dle principů ekologického zemědělství. Pokud by se proti jen komunitní zahradníci rozhodli pro pěstování konvenční, je nutné se řídit Zákonem č. 326/2004 Sb. – **Zákon o rostlinolékařské péči** při hnojení i ošetřování chemickými prostředky. Tento zákon je důležité respektovat i při ekologickém pěstování, a to v souvislosti s § 3 týkajícím se ochrany rostlin a rostlinných produktů proti škodlivým organismům a poruchám rostlin. Základní povinnosti fyzických a právnických osob v souvislosti s tímto paragrafem jsou: zjišťování a omezování výskytu a šíření škodlivých organismů včetně plevelů tak, aby nevznikla škoda jiným osobám nebo nedošlo k poškození životního prostředí anebo k ohrožení zdraví lidí nebo zvířat, dále používání k ošetřování rostlin, rostlinných produktů a jiných předmětů proti škodlivým organismům pouze přípravky, pomocné prostředky a mechanizační prostředky povolené k používání podle tohoto zákona, a to způsobem, který nepoškozuje okolní porost, zdraví lidí a zvířat nebo životní prostředí.

2.4.4 JAK NA PROVOZ A CO DÁT DO PROVOZNÍHO ŘÁDU?

Provozní řád by měla mít každá komunitní zahrada. Podle něho i nové příchozí už na první pohled zjistí, co je v zahradě čeká. Měl by obsahovat základní požadavky na zahradníky, jako je péče o záhony, pravidelné povinnosti zahradníka. Provozní řád obsahuje i požadavky majitele pozemku na péči o zahradu.

KONKRÉTNÍ BODY K PRODISKUTOVÁNÍ S MAJITELEM I S KOMUNITNÍMI ZAHRADNÍKY:

- Způsob pěstování – ve většině komunitních zahrad se ctí zásady ekologického pěstování a podpory biodiverzity.
- Péče o záhony – jako je odstraňování plevelů, úklid záhonku i společných prostor.
- Dodržování hygienických vyhlášek – týká se především hluku a dodržování nočního klidu.
- Otevírací hodiny pro zahradníky i veřejnost. Dobrou praxí je, že komunitní zahradníci mají neomezený přístup (vhodné je použít zámek s kódem) při dodržování ostatních pravidel. Pro veřejnost je zahrada otevřena v době, kdy na ní jsou komunitní zahradníci.
- Způsob používání komunitního kompostéru.

- Zákaz či omezení kouření a požívání alkoholických nápojů.
- Pravidla pro rozdělování ohně na zahradě.
- Péče o společné prostory a nářadí.
- Kontakt na koordinátora zahrady.

Součástí provozního řádu by měla být v podstatě všechna pravidla, která komunitní zahradě zjednoduší fungování. Každý zahradník by je měl před vstupem podepsat. Je možné, že na zahradu dochází i sousedé, kteří ji využívají jen jako místo pro relax, i ti by se měli pravidly řídit, i když některá se na ně přímo nevztahují. Ukázku najdete v příloze č. 3.

Jak na dlouhodobou udržitelnost zahrady?

Při provozování zahrady je důležité respektovat předem daná pravidla a brát ohled na sousedy žijící v okolních domech, kteří v mnoha případech nejsou komunitními zahradníky. Uspadní to tak dlouhodobé fungování zahrady.

Zahrada by měla mít svého správce či koordinátora, který je hlavní osobou, jež ručí za hladký provoz zahrady. Všichni zahradníci by měli respektovat návštěvní či provozní řád. Ten by měl obsahovat: kdo je správce, provozní dobu, co je povoleno, co je zakázáno, jak se chovat v případě porušení provozního řádu a měl by odrážet charakter dané komunitní zahrady. V příloze č. 3 je uveden příklad provozního řádu.

Ve většině komunitních zahrad je preferováno pěstování na základě principů ekologického zemědělství. Důležité je se na takovém přístupu shodnout, přidat ho do provozního řádu a respektovat ho. Zároveň je doporučeno, aby součástí provozního řádu byly i sankce za nedodržování podmínek – jako je například respektování ekologických principů, špatná údržba záhonu majitelem, a díky tomu i šíření chorob a plevelů celou zahradou.

Vhodné je kromě odborné údržby společných ploch zajistit i nárazové zahradnické konzulta-

ce členům zahrady. Často se stává, že zájemci o pěstování přichází do zahrady s velkým nadšením, ale narazí na problém s nedostatkem odborných znalostí, a tak končí po první sezoně s ne zcela pozitivními pocity z důvodu nízkých výnosů. A to i přes to, že výnosnost není tím hlavním motivátorem zapojení se do pěstování v komunitní zahradě.

Pokud je potravinová soběstačnosti jedním z důležitých aspektů pro sousedské pěstování, je vhodné se zapojit do některé ze skupin Komunitou podporovaného zemědělství, díky kterým je možné pravidelně dostávat kvalitní zeleninu od blízkého farmáře. Více informací najdete na webových stránkách Komunitou podporovaného zemědělství (<http://kpzinfo.cz/>).

SHRNUTO, PODTRŽENO:

- O zahradu pečuje tým zahradníků, organizace není zajištěna pouze jedním koordinátorem, ale skupinou několika sousedů.
- Zahrada je otevřená veřejnosti v předem stanovených časech či do ní mají přístup jen ti, kdo se do zahrady přihlásí. V mnoha zahradách je možné i členství bez pěstování. Zahrada tak slouží jako místo pro odpočinek např. pro rodiny s dětmi.
- Zahrada komunikuje své aktivity směrem

k sousedům, pořádá sousedské akce. K tomu využívá komunikační nástroje uvedené níže. Součástí komunikace je i nástěnka přímo na zahradě.

- Zahradníci se setkávají na společných akcích nejen s pěstitelskou tematikou, a i během zimního období.
- Zahrada má předem stanovená pravidla, která konzultovala s majitelem pozemku a která si zahradníci odsouhlasili. Každý nový zahradník se k nim hlásí.
- Pokud komunitní zahradníci nemají ve svých řadách profesionálního zahradníka, je dobré si pozvat externistu. Pro péči o záhonky cca 1×měsíčně, pro péči o dřeviny 2×ročně. Může jít i o profesionála z řad úředníků dané městské části.

- Zahrada je alespoň zčásti finančně soběstačná – např. díky příspěvkům do fondu spolku či prostřednictvím adopční smlouvy. Z těchto financí si pak zahradníci hradí drobné náklady, příp. náklady na vodu, elektřinu či odbornou péči o pozemek.
- Majitel pozemku určí konkrétní osobu, která bude hlavním kontaktem pro jednání komunitních zahradníků s majitelem.

2.6

Finanční soběstačnost zahrady a její rozvoj

Jakmile je zjištěna představa o podobě zahrady, je důležité se zamyslet i nad způsobem jejího financování. Způsobů financování je několik. Pokud je vlastníkem pozemku bytové družstvo, je možné, aby založení zahrady za-financovalo ono. Může jít o prvotní investici, ale je možné se podívat i po jiných zdrojích. To samé platí i o pozemku města či městské části. Pokud jde o otevřený prostor, mohou na provoz zahrady přispět i sousedé, kteří na zahradě pěstují a záhon si pronajímají. Možností je v tomto případě i vlastní podnikání – ve

formě například stánku s občerstvením, pořádání vlastních workshopů nebo krátkodobým pronájmem místa na pořádání workshopů s předem danou tematikou, které zároveň mohou obohatit program zahrady. V tomto případě je nutné se řídit živnostenským zákonem a splňovat legislativu týkající se soukromého podnikání. Zároveň ale podnikání musí být v souladu se smlouvou o pronájmu, resp. pachtovní smlouvou, či smlouvou o výpůjčce, a musí s ním souhlasit majitel pozemku.

Další z možností je se zaměřit na firmy, které sídlí v okolí, a požádat je o finanční podporu. Důležité je tyto firmy lépe poznat, podívat se, kam směřují svoje aktivity v oblasti společenské odpovědnosti firem (tzv. CSR) a pokud je jejich strategie zaměřená na ekologii, komunitní život a dlouhodobou udržitelnost, mohly by se stát dobrým partnerem či sponzorem. Ne vždy je nutné, aby přispívaly finančně, v některých případech je možné získat materiál, nářadí a další hmotné věci důležité pro hladký provoz zahrady. Dobrovolníci z okolních firem mohou také pomoci s úpravou prostoru a na oplátku si například vypěstovat bylinky.

V posledních letech také přibýly granty či programy zaměřené na podporu revitalizace pozemků a vznik komunitních zahrad. Jde o granty firemní, ale i financované městem či městskou částí. Důležité je vytipovávat si firmy, sledovat webové stránky svého zastupitelstva, na kterých se pravidelně objevují výzvy, a zaměřit se i na nevládní organizace, které granty spravují (např. Nadace Partnerství, Nadace Via, Nadace Proměny, Nadace RSJ, Nadace České spořitelny, Nadační fond Zelený poklad). Vhodným způsobem jsou také finanční prostředky z firemních fondací, např. skrze malé granty poskytované za měšťnancům či udělované na základě doporučení zaměstnanců.

Dalším způsobem, jak získat finanční prostředky, je také uspořádání tzv. crowdfundingové kampaně (např. přes webový portál www.hithit.cz). Crowdfundingová kampaň umožňuje získat finanční prostředky od veřejnosti či firem přes pro tento účel speciálně vytvořené online služby, které projekty sdružují a pomáhají jim s komunikací projektů za provizi. V tomto případě mají výhodu otevřené vnitrobloky a menší města. Úspěšná crowdfundingová kampaň je však náročná na čas, a je tedy důležité dobře zvážit, zda se skutečně vyplatí.

Část finančních prostředků také může uspořít aktivita komunitních zahradníků. Vyvýšené záhony i lavičky je možné vybudovat či opravit svépomocí.

Co by na zahradě nemělo chybět?

KONKRÉTNÍ VYBAVENÍ DANÉ KOMUNITNÍ ZAHRADY JE VELMI ZÁVISLÉ NA POŽADAVCÍCH SOUSEDŮ NA VYUŽÍVÁNÍ PROSTORU, ALE I STANOVIŠTNÍCH PODMÍNKÁCH. JE NUTNÉ ZVAŽOVAT TUTO VYBAVENOST:

KOMPOSTÉR – až zhruba 40% domácího odpadu tvoří bioodpad. Přitom bez kvalitního kompostu není půda kompletní, doplatí na to úroda a z dlouhodobého hlediska i celá planeta. Materiálu do kompostéru je na zahradě dost, ale je možné přihazovat i organický materiál z domácností zahradníků a lidí z okolí zahrady. Důležité je připravit návod, co do kompostéru patří a naopak nepatří (informace je možné najít na www.kokoza.cz a www.zijukomposty.cz). Jakmile zahradníci začnou

pěstovat, zjistí, že kompostu mají pro pěstování nedostatek. Především v městských vnitroblocích bývá často špatná půda, kterou je nutné pro pěstování zrehabilitovat. A čím dál tím víc lidí z měst se ptá, kam mohou dávat organický materiál ze své domácnosti, což je ideální příležitost, jak nalákat další sousedy do komunitní zahrady.

VYVÝŠENÉ ZÁHONY – pokud je půda na pozemku málo vhodná pro pěstování užitečných rostlin nebo je záměrem mít jasně oddělená místa pro jednotlivé zahrádky či je pozemek z velké části pokryt zpevněnou plochou (betonem, dlaždicemi), je možné využít městskými zahradníky oblíbené vyvýšené záhony. Jejich nejlevnější variantou jsou tzv. bigbasy – pytle z umělé juty, ve kterých se pěstuje na mnoha komunitních zahradách. Jejich jednoznačnou nevýhodou je rychlé vysychání a nevzhlednost. Důležité je si ověřit původ pytlů, pokud budou používány již jednou použité, a tedy i levnější pytle, aby nepocházely ze skladování toxických materiálů. Vhodnější variantou jsou pak dřevěné vyvýšené záhony, které poskytují dostatečný prostor pro zeminu i rostliny. Je možné je vyrobit z palet, které se dají získat zdarma. Paleta vhodná pro pěstování by měla být ošetřena tepelně (ozna-

čení HT či HEAT) a ne chemickou cestou. Dřevěné vyvýšené záhony je dobré napustit před použitím lněným olejem a dovnitř dát nopovou fólii pro zvýšení životnosti a snížení vysychání. Vyvýšený záhon je možné naplnit pouze substrátem, anebo do spodní vrstvy umístit nalámané větve, štěpku, koňský hnůj. Kompost a substrát je vhodné umístit až do horní pěstební vrstvy. Záhon tak bude vyžadovat minimální údržbu a obměnu po několika letech. Navíc spodní vrstva lépe zadržuje vlhkost, vytváří svým rozkladem teplo a teplomilné rostliny jsou lépe vyživovány a lépe rostou. Nevýhodou vyvýšených záhonů oproti běžnému pěstování v půdě je opět rychlejší vysychání. Nespornou výhodou je pak pohodlnější pěstování, které ocení především senioři či děti. Je možné vyrobit i speciální vyvýšený záhon vhodný pro vozíčkáře.

PERGOLA ČI JINÝ ZASTÍNĚNÝ PROSTOR – pokud je pozemek po většinu dne, a obzvláště v odpoledních hodinách, plně osluněn, je dobré uvažovat alespoň o částečně zastíněném prostoru ve formě porostlé pergoly či plachty zavěšené na konstrukci. Otevře se tak možnost pobývat venku v zahradě i osobám citlivým na slunce a vyšší teploty, jako jsou senioři či děti.

MÍSTO PRO SETKÁVÁNÍ PŘI NEPŘÍZNI POČASÍ – v případě, že sousedé chtějí trávit v komunitní zahradě čas nejen pěstováním, ale i setkáváním se se sousedy, pořádáním různých akcí, je dobré se zamyslet nad zbudováním pevného přístřešku, ve kterém by se mohli setkávat i za nepříznivého počasí. Prodlouží se tím i sezóna na zahradě. Při budování přístřešku je důležité respektovat platnou legislativu, např. domluvit vybudování stavby s vlastníkem, stavební povolení, bližší informace jsou uvedeny v literární části.

MÍSTO PRO ULOŽENÍ SPOLEČNÉHO NÁŘADÍ – v komunitní zahradě není nutné, aby každý měl své nářadí, a tak je důležitý společný prostor, ve kterém se bude společně nářadí ukládat. V mnoha případech stačí vymezení prostoru ve sklepě některého komunitního zahradníka (toto je vhodné pro nářadí, které není potřebné pravidelně).

NÁDOBA NA ZADRŽOVÁNÍ DEŠŤOVÉ VODY – pro rostliny je nevhodnější zalévání dešťovou nebo alespoň odstátou vodou. Proto je dobré se zamyslet nad tím, jakým způsobem by bylo možné zadržovat dešťovou vodu stékající z přilehlých střech. Ne všude je to mož-

né, protože některé budovy mají dešťosvody zabudované přímo do fasády. V souvislosti se změnou klimatu a snahou lépe hospodařit s dešťovou vodou je však možné již najít nová opatření a případně dotace. Ideální je zabudovat velkokapacitní nádrž pod povrch. Náhradním řešením je umístění nadzemní nádrže či alespoň sudu (například k zahradnímu domku).

HRACÍ PRVKY – komunitní zahrady jsou bezpečným místem pro dětské hraní, a tak je dobré tam vytvořit i prostor pro rodiny s dětmi. Je třeba brát v úvahu legislativu, která se týká budování dětských hřišť, umístění vhodných dopadových ploch a bezpečných hracích prvků. Není ale problém vybudovat kryté pískoviště nebo využít drobné přírodní prvky, které děti ke hraní využijí (jako jsou například nízké dřevěné špalky o různých výškách, zapuštěné do země). S provozem dětského hřiště souvisí i pravidelná údržba.

LAVIČKY ČI MÍSTO PRO SPOLEČNÉ POSEZENÍ, které často bývají i v zanedbaných vnitroblocích a stačí je pouze svépomocí opravit. Pokud se na zahradě schází větší skupina sousedů, je příjemné do ní umístit i velký stůl, u kterého se dají pořádat větší společné akce – ať už to jsou oslavy narozenin, společné večere nebo akce i pro další nezahradní sousedy.

MÍSTO NA ODPAD – organický materiál končí v kompostéru, ale při větších akcích může vznikat i další odpad. Do provozního řádu je dobré zapracovat způsob, jak s ním nakládat. Pokud na zahradě pěstují jen obyvatelé přilehlých domů, není problém ho vyhodit do spo-

lečné popelnice nebo si ho odnést domů. Při větších akcích i pro další sousedy je pak dobré umístit alespoň dočasnou nádobu na odpad.

TOALETY – pro místní obyvatele není problém si dojít na toaletu u sebe doma, ale pokud zahradu navštěvují i vzdálenější zahradníci, je dobré vybudovat toaletu. Možných

variant je několik – společná toaleta v domě, dočasná chemická toaleta (např. ToiToi) nebo solární kompostovací toaleta. V tomto případě je nutné se zamyslet, zda je na pozemek zajištěn vjezd, aby bylo možné toaletu vyvézt.

2.8

Sdílejte znalosti

Provozování komunitní zahrady přináší i mnohá úskalí, ale díky tomu, že zahrad přibývá exponenciální řadou, je možné se potkávat i s dalšími komunitními koordinátory a sdílet svoje zkušenosti a znalosti.

Pro úspěšné a dlouhodobé fungování zahrady je důležité stále komunikovat se svým okolím – se sousedy, kteří v zahradě nepěstují, ale mohou ji vnímat negativně. Proto je vhodné uspořádat sousedskou slavnost nebo se zapojit do některých akcí, které se

pořádají regionálně či celorepublikově. V posledních pěti letech takových akcí přibývá (např. Mezinárodní svátek sousedů, Restaurant Day, festival Zažít město jinak, oslavy Dnů Země, Mezidvorky, Nuselské dvorky). Příležitost se najde každý den. Můžeme oslavit úrodu, sousedům něco uvařit či upéct, pustit si film, ukázat umělecká díla, poslechnout si poezii nebo zorganizovat Den dětí nejen pro nejbližší sousedy (vždy je samozřejmě nutné respektovat autorská práva jednotlivých děl).

Příklady jsou i zde:

<http://pitv.cz/2017/09/otevrou-se-dvorky-v-centru-a-prerovane-si-mohou-uzit-take-veceri-s-kainarem>, <http://sefredaktor.blogspot.cz/2014/06/dvorky-ozivaji.html>, <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10886931259-tajemstvi-prazskych-dvorku/dily>

3

Inspirujte se příklady dobré praxe

Jako příklady dobré praxe byly vybrány ukázky proměny uzavřených, polouzavřených i otevřených vnitrobloků ve větších městech (v ČR, v Evropě, Austrálii a USA).

Cílem bylo ukázat různé typy komunitních zahrad založených s rozdílným záměrem a odlišnými skupinami sousedů či neziskových organizací. České příklady jsou doplněny vlastními fotografiemi, pro zahraniční jsou pak použity fotografie z webových stránek.

VNITROBLOK V NUSLÍCH, PRAHA 4, ČR

Skupina obyvatel staré zástavby na Praze 4 se rozhodla zapojit do akce komunitního sázení vypsané městskou částí P4. Vytipovali si pozemek v neupravovaném polouzavřeném vnitrobloku v majetku městské části. Odbor životního prostředí pozemek schválil a městská část zainvestovala do 3 vyvýšených záhonů, zeminy a části sazenic, ostatní

sazenice si zajistila místní komunita. Výběr sazenic proběhl na doporučení zahradníka a společně je pak celé rodiny osázely do vyvýšených záhonů i do nově vzniklých záhonů podél dětského hřiště. Na sázení byly přivzány i sousedské rodiny a ředitelka sousedních jeslí, která zapojila i rodiny dětí.

VNITROBLOK MEČISLAVOVA, PRAHA 4, ČR

Aktivní skupina obyvatel, bydlících v bytových domech ve spodní části ulice Mečislavova na Praze 4, se rozhodla proměnit polouzavřený vnitroblok, který sloužil části Nuslí jako parkoviště, v místo, kde se bude dobře žít místním sousedům, z velké části rodinám s dětmi, ale i starousedlíkům.

Prvním krokem k vytvoření zelené oázy byla účast na workshopu o zakládání komunitních zahrad, účast na snídani se starostou Prahy 4 a následně zapojení do projektu komunitního sázení vyhlášeného Prahou 4. Do tohoto projektu byl zapojen i společensky prospěšný podnik KOKOZA, o.p.s., který propojil partnerství Prahy 4 s projektem Přírodu do města značky Strongbow. Díky tomuto propojení se zněkolikanásobil původně plánovaný rozpočet a tak mohla

vyrůst komunitní zahrada s 20 vyvýšenými záhony, trvalkovými záhony, jedlými keři, došlo k revitalizaci plochy tak, aby se zde bez obav mohly pohybovat děti (odstranila se část navážky) a autům se vyhradil pro parkování menší prostor. Zároveň byla zahrada vybavena mobiliářem k sezení, ale i kompostérem. Celá zahrada vyrostla pod rukama integrační dílny zaměstnávající osoby se zkušeností s duševním onemocněním, ale i s velkým přispěním místních obyvatel. Z celé revitalizace se stala malá slavnost, která vyvrcholila v závěru velkou oslavou se zapojením značné části obyvatel vnitrobloku a jeho okolí. I po několika letech vnitroblok aktivně žije, v zimě se v něm bruslí, pořádají se sousedské slavnosti, zapojují se do nuselských komunitních akcí. Sousedé o komunitní zahradu pečují a postupně doplňují jak rostliny, tak mobiliář.

ATRIUM ESET-HELP Z.S., PRAHA 11, ČR

Uzavřený betonový dvorek malé rozlohy u neziskové organizace Eset-Help sloužil k občasným schůzkám zaměstnanců, k pěstování několika bylinek pro místní kavárnu. Ale nebyl využívaný veškerý jeho potenciál.

Z grantu rozvojového projektu byla navržena proměna trvalkového patra tak, aby místo trávníku vznikly dlouhodobě udržitelné trvalkové záhony, byly doplněny vyvýšené záhony pro pěstování klienty komunitního centra (lidé s mentálním a duševním

onemocněním) a rozšířilo se množství bylinek vhodných do kavárenského provozu.

Z malého dvorku se stala příjemná zelená kancelář pro pravidelné schůzky, která lákala motýly a včely hned v prvním roce.

Zahrada vznikla ve spolupráci se společensky prospěšným podnikem KOKOZA, o.p.s., který také zaměstnává zahradníky se zkušeností s duševním onemocněním, a ti celou proměnu realizovali.

**PROJEKT PARTICK COMMUNITY
GROWING, GLASGOW, VELKÁ BRITÁNIE**

Projekt Growing Community Partick proměnil areálu ulic Gullane, Andersona a Purdona v Glasgow ve Skotsku z nepoužívaného zábavního parku v inkluzivní komunitní prostor. V roce 2013 byl projektu udělen grant z Big Lottery Fund Scotland. Samotný projekt byl dokončen v dubnu 2014 a následně se začala komunitní zahrada osazovat. Celkem vzniklo 9 vyvýšených záhonů, které byly přiděleny

sousedům a dalším místním komunitám jako je The Annexe, Centrum denní péče pro seniory Street Purdon a Aspire Bousing. Projekt nyní koordinuje nezávisle zřízený výbor, existuje seznam čekatelů na záhon, ale do komunitní zahrady se mohou zapojit i ti, kdo zatím nepěstují.

**KOMUNITNÍ ZAHRADA COOPER STREET
COMMUNITY, CITY OF MOONEE VALLEY,
AUSTRÁLIE**

Zahrada, která byla založena v City of Moonee Valley v Austrálii již v roce 1982, je do značné míry produkční, roste na ní řada květin, zeleniny a bylin s pomocí skupiny zahradníků všech věkových skupin z okolní čtvrti. Zahrada Cooper Street Garden prošla kompletní rekonstrukcí v roce 2012. Konstruktivní skupina NYRP zahradu za přispění členů komunity změnila, postavila 19 nových vyvýšených záhonů a přidala potřebné prvky, jako je zahradní domek, kompostovací toaleta, systém sběru dešťové vody a mimořádně velký gril.

Zahrada se nyní může pochlubit zastíněnými lavičkami pod novou pergolou, piknikovými stoly a vertikálními záhony pro vinnou révu. Dlouhý úsek rozbitého betonu byl kvůli bezpečnosti odstraněn a nahrazen propustnými dlaždicemi.

**KOMUNITNÍ ZAHRADA MCLEOD'S
COMMUNITY GARDEN, NEW YORK, USA**

Tato velká zahrada v East New Yorku v Brooklynu s mnoha zahradami je velmi potřebným zeleným prostorem v převážně průmyslové oblasti. V roce 1999 obnovil projekt New York Restoration (NYRP) oblast sanací odstraněním toxinů z lokality. Od té doby zahrada vzkvétá za aktivní účasti komunity – nyní slouží jako plně funkční zelený prostor pro radost a prospěch okolí.

Zahrada produkuje různé odrůdy bylin a zeleniny, včetně zelí a rajčat. Mezi prvky designu patří štěrkové cesty, záhony se zeleninou a okrasnými výsadbami, zahradní altán a prostor pro grily a stoly na přípravu jídel a stolování v rodinném stylu. Byly také vysázeny stromy a keře. Navíc v zahradě roste hruška a meruňka, ostružinové keře, levandule a různé trávy a růžové keře. McLeod's community garden je díky velkému prostoru ideální pro setkávání se, sousedské školní skupiny ji využívají pro průzkumy přírody a další vzdělávací aktivity.

**DALŠÍ KOMUNITNÍ ZAHRADY NAJDETE NA MAPĚ KOMUNITNÍCH ZAHRAD
WWW.MAPKO.CZ NEBO NA BLOGU WWW.KOKOZA.CZ/BLOG**

PŘÍBĚH METROFARM

Na soukromém nevyužitém pozemku v pražských Bubnech začala vznikat komunitní zahrada MetroFarm. Získání prostoru pro zahradu bylo zjednodušeno dlouholetým partnerstvím s Občanským sdružením Alternativa II, z.s., který tento velký nevyužitý prostor začalo spravovat a hledalo pro tento brown-field smysluplné využití.

Počáteční impulz a finance na rozjezd zahrady dodal nadšený jednatel. Postupně se začali přidávat zahradníci a chovatelé zvířat z blízkého i vzdálenějšího okolí. Projekt získával stále větší podporu a postupně rostl.

V prvním roce existence měla zahrada 20 zahradníků z nichž každý obdělával 5m² velký pěstební prostor. Několik členů zahrady začalo chovat slepice a prodejem vajec přispívat do rozpočtu zahrady. Zahradu začali také obývat a opylovat 3 včelstva usazené v nástavkových úlech.

KOMUNITNÍ ZAHRADA PASTVINA

Začalo to tak, že na zanedbaném polním pozemku v soukromém vlastnictví na pískovcové výspě nad místními rybníky jsme nejprve začali pást koně, abychom pozemek nenechali ležet ladem. Hnůj a rostlinný materiál jsem začali kompostovat a připravili jsme vyvýšené záhony, na kterých jsme se chytali pěstovat zeleninu. Nakonec jsme zjara 2018 zjistili, že hnoje a záhonů je příliš mnoho na to, než abychom je ve dvou zvládli obdělávat. Tak jsme se rozhodli otevřít vznikající zahradu veřejnosti a v dubnu téhož roku vznikla Komunitní zahrada Pastvina. Vedle komunitních zahrádkářů přibývalo

i množství opuštěných, nechtěných a zanedbaných hospodářských zvířat a tak jsme začali fungovat i jako zvířecí útulek. Momentálně u nás bydlí něco přes dvě stovky zvířat, které je možné si virtuálně adoptovat a přispět tak na všestrannou péči o ně. Podle permakulturních principů jsme vybudovali společnou zeleninovou zahradu a na pozemku ve vlastnictví obce za pomoci krajinné architektky vysázeli z grantu od MŽP jedlý les. Nyní se staráme o pozemky o celkové rozloze kolem 4,5 hektaru, obvykle zapůjčených sousedy a stále rosteme.

Přílohy

Příloha č. 1

Otázky, které by si měl zakladatel komunitní zahrady zodpovědět před schůzkou s majitelem pozemku

- Zmapování zájmu sousedů o spolupráci – kolik jich projevilo zájem, včetně zájmu okolních neziskových či příspěvkových organizací.
- Jaké aktivity by zahrada chtěla naplňovat a jakou formu bude zahrada mít?
- Stanovištní podmínky a potřebná infrastruktura zahrady – zdroj vody, elektřiny a jak případně plánuje řešit nedostatky?
- Jak se chystá zapojit sousedy?
- Kdo bude o zahradu dlouhodobě pečovat?
- Jaké hledá zdroje financování?

Příloha č. 2

Nároky rostlin na pH půdy

PŮDA KYSELÁ – pH MENŠÍ NEŽ 6,5

4,5–6,5 – borůvky a brusinky

5,0–7,0 – brambory

5,5–6,5 – třešeň, maliny, ostružiny, většina trvalek

5,5–7,0 – ředkvičky, ředkev, okurky, špenát, rebarbora, rybíz červený, višev

PŮDA NEUTRÁLNÍ – PH ROVNO 6,6 – 7,1

5,5–7,5 – hlávkový salát, tykve, šalotka, rajče

6,0–7,0 – brokolice, kadeřávek, kukuřice, pažitka, hrušně, jabloně, lískové keře, meruňky

6,0–7,5 – celer, červená řepa, fazole, květák, máta peprná, pórek, růžičková kapusta, zelí, angrešt, švestky a ryngle, rybíz černý a bílý

PŮDA ZÁSADITÁ – PH VĚTŠÍ NEŽ 7,2

6,5–7,5 – cibule, černý kořen, hrách, kedlubna, mrkev, jahody

Příloha č. 3

Provozní řád zahrady

KOMUNITNÍ ZAHRADA XXX

Je tu pro nás. A aby se nám lépe sousedsky pěstovalo a kompostovalo, připravili jsme pár pravidel a děkujeme, že je respektujete.

PRAVIDLA UŽÍVÁNÍ ZAHRADY:

- Děkujeme, že je zahrada i po vašem odchodu čistá a bez odpadků.
- Pečujte o svůj záhonek co nejlépe, ať sklízíte vy i sousedé co největší úrodu.
A pokud pěstujete jedlý plevel, dejte nám vědět, abychom ho nechtěli zlikvidovat.
- Chceme, aby naše plody byly chutnější a zdravější než z běžného obchodu, a tak nepoužíváme chemickou ochranu ani hnojiva. Kompost a žízalí čaj nám bohatě stačí, rostlinné jichy ochrání také spoustu rostlin. Tipy najdete třeba na <http://bit.ly/jichy>
- Odjíždíte na dovolenou? Řekněte sousedovi, aby občas mrknul na váš záhonek a případně ho zalil.
- Pokud používáte společné nářadí, vračejte ho, prosím, čisté a v pořádku.
- Dbejte na vlastní bezpečnost i bezpečnost dětí – aby nedošlo ke zranění či poškození vybavení. Za děti zodpovídají jejich zákonní zástupci.
- Pro rozdělení ohně využívejte ohniště a dřevo, větve určené pro spálení.
Oheň udržujte pod dohledem dospělé osoby a po ukončení jej řádně uhasete.
- Soukromé akce jsou vítány – třeba rodinné oslavy, pikniky, grilování, ale domluvte se předem s ostatními komunitními zahradníky.
- Dodržujte noční klid od 22 hodin do 6 hodin.
- Zahrada je otevřená od–do

PŘÍSNÝ ZÁKAZ:

- Tvorby skládky, odkládání nebezpečného, toxického odpadu či většího biologického odpadu v prostoru celé zahrady.
- Volné pobíhání psů v pobytové a herní zóně.
- Poškozování, odcizování výsadby – stromy, keře, rostliny.
- Pálení většího množství dřevin a odpadků.
- Odnášení, ničení mobiliáře.
- Konzumace alkoholu (vyjma pořadatelských akcí), zákaz podávání alkoholu, cigaret a jiných návykových látek mladistvým.
- Kouření cigaret a jiných návykových látek v pobytové a herní zóně zahrady či v blízkosti rodin s dětmi.

Děkujeme, že pečujete o celou zahradu a pokud vás napadá, co bychom měli doplnit, prosím, dejte nám vědět na evvo@praha.eu a na info@kokoza.cz.

Seznam použité literatury a inspirace

TIŠTĚNÉ ZDROJE:

CULEK, Martin. Biogeografické členění České republiky. Praha: Enigma, 1996, 347 s. Grüner Wohnen: zeitgenössische deutsche Landschaftsarchitektur = Green living. Basel: Birkhäuser, 2011. ISBN 978-3-0346-0755-1.

ČABLOVÁ, Markéta. Prostory: Průvodce tvorbou a obnovou veřejných prostranství. Brno: Partnerství, 2013. ISBN 978-80-904918-6-1.

ČERMÁKOVÁ, Gabriela. Městské komunitní zahrady. Diplomová práce. Česká zemědělská univerzita v Praze, Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů, Katedra zahradní a krajinné architektury. Vedoucí práce Oldřich Vacek. Praha, 2015.

FERRIS, John, Carol NORMAN a Joe SEMPIK. People, Land and Sustainability: Community Gardens and the Social Dimension of Sustainable Development. Social Policy & Administration. Oxford: Blackwell Publishers Ltd., 35(5), 559-568. ISSN 0144-5596. Dostupné také z: <http://illinoisonline.org/krassa/hdes598/Readings/People,%20land,%20and%20sustainability.pdf>, 2001.

GARDNER, John W.: Budování komunity. Nadace Via Praha, 1999.

GEHL, Jan a Lars GEMZØE. Nové městské prostory. 1. vyd. Šlapanice: ERA, 2002, 263 s. ISBN 80-86517-09-8.

GEHL, Jan. Život mezi budovami: užívání veřejných prostranství. Vyd. v češtině 1. Boskovice: Albert, 2000, 202 s. ISBN 80-858-3479-0.

GIBAS, Petr, Lucie MATĚJOVSKÁ, Arnošt NOVÁK, Eliška ROLFOVÁ, Veronika TVARDKOVÁ, Irena VALEŠOVÁ a Martin VESELÝ. Zahrádkové osady: Stíny minulosti, nebo záblesky budoucnosti?. Praha: Fakulta humanitních studií UK, 2013. ISBN 978 – 80 -87398 -30 -2.

GOŇOVÁ, Žaneta, Diplomová práce Rozvoj komunitních zahrad v ČR jako prvku občanské společnosti, Vedoucí práce: Ing. Zbyněk Ulčák, Ph.D. Brno, 2015.

- CHYTIL, Miroslav a Tomáš VINCENEC. Prostějovská architektura: 1918-1948. Prostějov: Walker reklama, 2014. ISBN 978-80-905444-2-0.
- KEISTER, Douglas. Courtyards : intimate outdoor spaces. 2005 1. ed. Salt Lake City: Gibbs Smith, 2005. ISBN 1586855409 9781586855406.
- KOHOUT, Michal, David TICHÝ, Filip TITTL, Jana KUBÁNKOVÁ a Šárka DOLEŽALOVÁ. Sídliště, jak dál?. Praha: České vysoké učení technické v Praze, Fakulta architektury, Ústav nauky o budovách, 2016. ISBN 978-80-01-05905-0.
- KOHOUT, Václav. Naučný slovník zemědělský. 13., w-ž. Praha: Zemědělské nakladatelství Brázda, 1992. ISBN 80-209-0239-2.
- KOKOZA, o.p.s., Závěrečná zpráva veřejné zakázky Mapování komunitních zahrad na území Hl. m. Prahy, 2018.
- KOL. AUTORŮ. Manuál tvorby veřejných prostranství hlavního města Prahy. Praha: Kancelář veřejného prostoru. Dostupné na <http://manual.ippraha.cz/cs/manualtvorbyverejnych-prostranstvi>. 2011.
- KUČA, Karel. Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku / I. díl., A-G. Praha: Libri, 1996. ISBN 80-85983-13-3.
- LANKAŠOVÁ, Lucie. Studijní text pro předmět Ekologie. ČVUT v Praze, Fakulta architektury. Praha, 2013.
- MELKOVÁ, Pavla. 2009. Volný čas ve městě a veřejný prostor. In: Stavba. Vol. 4, 24-27. 2009.
- MIKOVCOVÁ, Markéta: Komunitní zahrady: jejich přínos a iniciativy vzniklé v České republice. Think Together. 2013.
- NORBERG-SCHULZ, Christian. Genius loci: krajina, místo, architektura. 2. vyd. Přeložil Petr KRATOCHVÍL, přeložil Pavel HALÍK. Praha: Dokořán, 2010. ISBN 978-80-7363-303-5.
- PHILIPS, April. Designing urban agriculture: a complete guide to the planning, design, construction, maintenance, and management of edible landscapes. Hoboken, N.J.: John Wiley and Sons Inc., 2013, xii, 276 p. ISBN 978-1-118-07383-4.
- REYNOLDS, John. 2001. Courtyards: aesthetic, social, and thermal delight. New York : John Wiley & Sons, 2001. ISBN 0-471-39884-5.
- SEDLÁKOVÁ, Radomíra. Obrázky s pražské architektury. Praha: Existencialia, 2000.

SOJKOVÁ, Eva. KIESENBAUER, Zdeněk. Metodika regenerace obytného vnitrobloku. Metodika na Výzkumném ústavu Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví v Průhonících, 2008.

ŠUBR, Jaroslav. Zeleň obytných vnitrobloků: [Investice do rozvoje vzdělávání, reg.č.: CZ1.07/2.2.00/15.0084]. Praha: Výzkumný a šlechtitelský ústav okrasného zahradnictví v Průhonících, 1988.

ZAHRADNÍČKOVÁ, Klára. GRIMM, Rudolf. Revitalizace vnitrobloků Brno. Urbanistickoarchitektonická studie. Dostupné na https://www.brno.cz/fileadmin/user_upload/sprava_mesta/magistrat_mesta_brna/OUPR93/UPP/Revitalizace_vnitrobloku/Revitalizace_vnitrobloku_obecne_principy.pdf, 2011.

Živé vnitrobloky (Kol. autorů), 2019.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

www.kokoza.cz

ARCHIWEB [online]. 2017 [cit. 2017-05-04].

Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3854>

ARCHWARS. Encyklopedie sídlišť [online]. 2016. [cit. 2017-05-04].

Dostupné z: <http://vaderarch.wixsite.com/encyklopedie>

COMPETITIONLINE: Bettbewerbe und Architektur [online]. 2017 [cit. 2017-05-04].

Dostupné z: <https://www.competitionline.com/de/projekte/45086/per/post/43661>

Josie Gladiusz, 2007 : Mycobacterium vaccae induces a population of pulmonary CD11c+ cells with regulatory potential in allergic mice

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/eji.200324659>

LAWSON, Laura: 2009 – A Brief history of Urban Garden Programs in the United States.

Dostupné z <http://ljlawson.rutgers.edu/assets/pdf/UGPlecture.pdf>

PRAŽSKÁ EVVOLUCE 2/2018, Dostupné z: <https://prazskaevvoluce.cz/#02-2018>

ZANETTI, OLLY: 2007 – Guerrilla Gardening. Geographers and Gardeners, Actors and Networks: Reconsidering Urban Public Space. MA/MSc Dissertation.

ZÁVĚREČNÁ ZPRÁVA: Mapování komunitních zahrad na území Hl.m. Praha,

Zpracovala: Kokoza, o.p.s. v dubnu 2018

Standardy pro navrhování, provádění a údržbu: Vegetační souvrství zelených střech, Svaz zakládání a údržby zeleně, www.zelenestrechy.info

PROSTOR PRO VAŠE POZNÁMKY

Metodika zakládání komunitních zahrad

Autoři: Radka Pokorná, Kokoza, o.p.s.

KOKOZA, o. p. s., Hala 40, Bubenské nábřeží 306/13, 170 00 Praha 7-Holešovice
info@kokoza.cz, www.kokoza.cz

Autoři fotografií: Kokoza, o.p.s., Anna Šolcová

Grafika: Kryštof Procházka, F O R M A A T

Vydalo: Hlavní město Praha, Odbor ochrany prostředí MHMP,

Mariánské náměstí 2, 110 01 Praha 1

evvo@praha.eu, www.praha.eu, www.adaptacepraha.cz

První vydání

© Hlavní město Praha, 2020

ISBN 978-80-7647-044-6

